

О роли контекста при переводе паремий

Марина Сергунина

Abstract: The Role of the Context in Translation of the Proverbs: *There are some difficulties translating the phraseological units and proverbs, especially when it concerns a linguistic affinity. It is no easy matter to choose an appropriate analogue because the image inherent in the phraseological unit isn't similar to the language we translate the phrase into. Definitely, we should take into consideration the fact that the context plays an important role in the practice of translation. Only the context makes it possible for us to understand the real meaning of the fixed unit with the metaphorical significance.*

Key words: *phraseological units, proverbs, context in translation.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Вопросы, связанные с раскрытием современной ментальности нации и языковой картины мира являются в последнее время наиболее актуальными. Сокровищницей национальной специфики любого языка традиционно считается фразеология. Именно во фразеологических единицах отражены этнические и психологические черты данного народа, его менталитет, история, особенности традиций, культуры, географического положения.

По сей день являются дискуссионными такие вопросы фразеологии, как объем и объект, основные понятия и термины. Можно выделить две основные концепции понимания фразеологии: широкое и узкое. Сторонники широкого понимания фразеологии включают в состав фразеологизмов также крылатые выражения, пословицы и поговорки, например Н. М. Шанский.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Несмотря на то, что болгарский и русский языки являются близкородственными, между ними существует много отличий. В частности это отражается и во фразеологии.

Цель данной работы – определить степень языковой эквивалентности русских и болгарских пословиц и показать оттенки их значений, проявляющиеся в контексте.

Материалом служат пословицы учебного русско-болгарского словаря пословиц для изучающих русский язык в болгарских школах С. Влахова [1]. Общее количество единиц – 218 русских и 320 болгарских пословиц (одной русской в результате многозначности может соответствовать от одной до четырех болгарских).

Для сопоставления пословиц взяты традиционно выделяемые типы межязыковой эквивалентности: полные эквиваленты, частичные эквиваленты, безэквивалентные, аналоги.

1. «Полные эквиваленты» - это фразеологизмы (как правило, идиомы, в том числе и паремии) сопоставляемых языков, которые практически идентичны с точки зрения актуального значения, синтаксической и лексической структуры и внутренней формы» [2].

Например:

Аппетит приходит во время еды — *Апетитът идва с яденето*

Не говори гоп пока не перепрыгнешь — *Прескочи, пък тогаз викай хоп*

Нами было выявлено **56** подобных примеров.

2. «Частичные эквиваленты» - это паремии, актуальные значения которых (почти) совпадают, а синтаксические структуры, лексический состав и образные составляющие несколько различаются». При чем сходство явно доминирует над формальными различиями [2].

Например:

Ночью все кошки серы — *В тъмнината всички крави са черни;*

Всяка крава нощем е черна

Из огня да в полымя — *От трън, та на злог*

Подобных примеров нами было выявлено **44**.

3. «Безэквивалентные паремии» - выражения, у которых нет соответствий в сопоставляемом языке, в данном случае в болгарском. Подобные единицы могут быть переведены только описательно. Таких пословиц в словаре найдено 8. В словаре в данном случае дано их толкование (5) и/или перевод неэкспрессивным выражением (3) [2].

Например:

Охота пуще неволи — *Меракът надвива принудата или Щенето надделява над волята, т.е. това, което извършиш по своя воля, никога няма да направиш, ако те карат насила*

4. «Фразеологическими аналогами» называют различные идиомы с близкими актуальными значениями, но различающиеся внутренней формой. Они характеризуются семантическим сходством при почти полном отсутствии формального сходства [2].

Например:

Назвался груздем, полезай в кузов — *Хванеш ли се на хорото, трябва да го играеш*

Не все коту масленица — *Всеки ден не е Великден*

Таких в словаре оказалось максимальное количество – **206** единиц.

Материал исследования показал, что преимущественное большинство пословиц, а именно 206 являются именно аналогами.

Для того, чтобы это было наиболее ясно представлено, мы разделили фразеологические аналоги на:

1) пословицы, в которых не совпадают ни образ, ни структура, например:

После драки кулаками не машут — *След дъжд качулка;*

След като се прекатури колата, пътища много.

Брань на вороту не виснет — *Дума дупка не прави.*

Взялся за гуж, не говори, что не дюж — *Уловил ли си се на хорото, ще играеш.*

2) и пословицы, в которых структура более или менее совпадает, но сам образ отличается, например:

Знай сверчок свой шесток — *Всяка жаба да си знае гьола.*

И волки сыты, и овцы целы — *И питата цяла, и кучето сито.*

В семье не без урода — *Няма стадо без мърша.*

С миру по нитке, голому рубашка — *От сто бради по косъм, тебе цяла брада.*

Вскорми ворона, он тебе очи выключает — *Храни куче, да те лае.*

Наш материал показывает, что именно в аналогах отражается картина мира, национальная специфика и менталитет народа.

Как уже говорилось выше, выбор эквивалента при переводе в большой степени зависит от контекста, поэтому решили рассмотреть пословицы в русскоязычном оригинале и его болгарском переводе сопоставить с эквивалентами, данными в словаре С. Влахова.

Все **218** русских фразеологизмов были проверены по русско-болгарскому переводческому корпусу, корпусу оригинальных текстов на русском языке и их переводе на болгарский язык (художественная литература и публицистика) [3]. Этот корпус составлен кафедрой русистики Великотырновского университета имени Св. Кирилла и Мефодия (Р. Болгария) и предназначен для болгарских русистов, которые занимаются теорией и практикой перевода и преподавателей русского языка.

Нами было выявлено **33** пословицы, представленные в словаре С. Влахова, на пять из которых было найдено по несколько примеров, поэтому их число увеличилось до **40**.

Из них полных эквивалентов 11 (наибольшее количество).

Например:

- Вода камень точит — *Водата пробива и камъка.*

Разве двадцать лет беспрерывного гнета не добьют окончательно?	Нима двадесет години непрекъснат гнет няма да ме довършат окончателно?
Вода камень точит.	<i>Водата пробива и камъка.</i>
И зачем, зачем же жить после этого, зачем я иду теперь, когда сам знаю, что все это будет именно так, как по книге, а не иначе!»	И защо, защо след това трябва да живея, защо отивам сега, щом сам зная, че всичко това ще стане именно така, като по книга, а не иначе!»

Достоевский Ф., «Преступление и наказание», 1866

- Бедность не порок — *Бедността не е порок.*

– Милостивый государь, – начал он почти с торжественностью, – бедность не порок , это истина.	– Любезни господине – започна почти тържествено, – <i>бедността не е порок</i> , това е истина.
--	--

Достоевский Ф., «Преступление и наказание», 1866

Частичных эквивалентов было выявлено **3**.

Например:

- Сделал дело – гуляй смело — *Свършваш си работата и шапка на тояга.*

Неплохо бы дело завершить, а потом отобедать.	Не е зле да си довършат работата и чак тогава да се наобядват.
Сделал дело – гуляй смело.	<i>Свършваш си работата и шапка на тояга.</i>

Суворов В., «Контроль», 1981

Аналогов также было найдено **три**.

Например:

- Береженого бог бережет — *Покритото мляко котки го не лочат.*

Знаете, береженого бог бережет.	Нали знаете, <i>покритото мляко котки го не лочат.</i>
--	--

Рыбаков, «Дети Арбата», 1987

В **шести** случаях вместо пословиц-аналогов дан перевод, экспрессия в данном случае сохранена лишь частично. Из них некоторые полностью не совпадают, некоторые немного отличаются, например одно слово заменено синонимом или добавлена уменьшительно-ласкательная форма, некоторые совпадают полностью, но не так экспрессивны как русские.

Например:

- Гром не грянет, мужик не перекрестится — *Кога види зор, тогаз търси Бога.*

Известное дело – покуда гром не грянет, мужик не перекрестится , нет, господа, что бы вы ни толковали, а мать святая гильотина хорошая вещь".	Знаем се – <i>дорде не тресне гръм, селянинът не се кръсти</i> , не, господа, каквото и да ми приказвате, светата майка-гилотина е хубаво нещо."
--	--

Рыбаков, «Дети Арбата», 1987

Также **шесть** примеров не были переведены ни пословицами ни устойчивыми словосочетаниями, а обычными словами и выражениями, экспрессия в данном случае утрачена полностью, смысл передан верно.

Например:

- Пан или пропал — *(Или на върха, или ще умра, т.е. всичко или нищо, обикновено за риск) Туря си главата в торбата; Риск печели, риск губи.*

Ведь ничем иным объясняются их бравада, вызывающий жаргон, карты, водка, их удалъ – пан или пропал , ибо не видят они для себя иного хода жизни.	С нищо друго не можеше да се обясни наглата им дързост, предизвикателният жаргон, комарът и пиенето, отчаяното безстрашие – „или всичко, или нищо“, тъй като не виждат друг живот за себе си.
---	---

Айтматов Ч., «Плаха», 1987

И доложить в Москву: жаль, но погибла. А можно и не докладывать в Москву. Для Бочарова сейчас ситуация: пан или пропал . Не в Москву докладывать, а связь под контроль брать...	И да докладва в Москва: жалко, но загина. А може и да не докладва в Москва. За Бочаров ситуацията сега е: <i>или – или</i> . Той трябва не да докладва в Москва, а да взема под контрол съобщенията...
---	--

Суворов В., «Контроль», 1981

Четыре пословицы (две из которых в соседних репликах одного произведения) были переведены не аналогами и эквивалентами, данными в словаре, а теми паремиями болгарского языка, которые больше подходили по контексту, чем словарные варианты.

Например:

- Два сапога пара — *(Два ботуша правят един чифт). От един дол дренки (са). Търкулило се гърнето, та си намерило похлупака. Вземи единия, да удари другия.*

Наобещават, любые клятвы дадут, да вмиг от всего и откажутся. А эта честное слово дала, и... – Он с досадою потер лоб. – Характер невыносимый, раскольниковский характер.	Само обещават, кълнат се за всичко и мигом се отричат А тази е дала честна дума и... – той ядно потри чело. – Непоносим характер, разкольниковският характер.
Они с Родькой два сапога пара.	Те с Родя са <i>като две капки вода</i> .
А когда вместе – чирк, и вспышка, пороховой взрыв.	А когато са заедно: драс клечката – и гръм, барутен взрив.

Акунин Б., «Ф.М.», 2006

– Вот тебе на! – произнесла, будто пропела контральто, женщина, разглядывая наших братьев – Откуда же эго вы такие одинаковые? Два сапога пара!	– Ха, ново двайсет! – произнесе, сякаш пропя контраалтово жената, оглеждайки нашите братя. – Откъде се взехте? Такива еднакви? <i>Като чифт ботуши!</i>
Нет – воскликнула она и наклонилась, чтобы рассмотреть их поближе – Нет, вы как два сапога на одну ногу!	Не! – възкликна тя и се наведе, за да ги види по-отблизо. – Не, вие сте като <i>два ботуша за един и същи крак!</i>
И опять замечательно легко, и будто даже искристо (красные искры в теплой ночи), рассмеялась.	И пак невероятно леко и сякаш дори искрящо (алени искри в топлата нощ!) – се разсмя.

Ети два примера взяти из «Ночевала тучка золотая» Приставкина, где в данной ситуации идет речь о близнецах, поэтому мы видим игру слов с пословицей **два сапога пара**.

Булгаков М., «Мастер и Маргарита», 1940

Семь паремий осовременены и изменены:

- В чужой монастырь со своим уставом не ходят — *В чужд манастир свой псалтир не чети. Като си дошел в селото ни, ще играеш и (на) хорото ни.*

В юридические тонкости ситуации – на каком основании и с какой стати постороннему человеку позволяется рыться в доме покойницы – лучше было не вдаваться.	Ника предпочете да не навлиза в юридическите тънкости – на какво основание и как така се позволява на някакъв човек извън системата да претърсва дома на покойната.
Нечего лезть с <u>английским</u> уставом в русский монастырь.	<i>Защо да се тика с <u>английските</u> правила в руската къща.</i>

Акунин Б., «Ф.М.», 2006

В данном случае обыгрывается то, что главный герой произведения Б. Акунина англичанин, поэтому добавлена информация английский устав, что отражено в

перевод. Также в переводе слово монастырь заменено на *къща* (дом), это сохраняет экспрессию и игру слов.

• Утопающий хватается и за соломинку — *Давещият се и за сламка се хваща. Който се дави, улавя се и за змия.*

Конечно, он не надеялся перефехтовать шустрого гения, но появилась одна идея – дикая, даже полоумная.	Не се и надяваше да надделее над пъргавия гений, но му хрумна една идея – откачена, дори безумна.
Шанс она давала самый крохотный.	С минимален шанс.
Но утопающий ведь хватается и за соломинку, а тут все-таки би́та.	<i>Ала удавникът се хваща и за сламка, а това все пак беше бухалка.</i>
Прочная, ухватистая, тяжелая.	Тежка, яка.

Акунин Б., «Ф.М.», 2006

Борис Акунин использует игру слов и употребляет поговорку и в переносном, и в прямом значении, расширяя ее.

Итак **33** русские пословицы (**40** употреблений), употребленные в контексте, были переведены *одиннадцатью* полными эквивалентами, *три* частичными эквивалентами, *три* аналогами; *шесть* переведены другими устойчивыми выражениями и словосочетаниями, которые лишь частично сохранили свою экспрессию. Еще *шесть* просто словами и выражениями, полностью утратившими свою экспрессию; *четыре* - теми поговорками, которые больше подходили по контексту, чем те, которые указаны в словаре С. Влахова; *семь* изменены и осовременены авторами произведений, что было полностью отражено.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

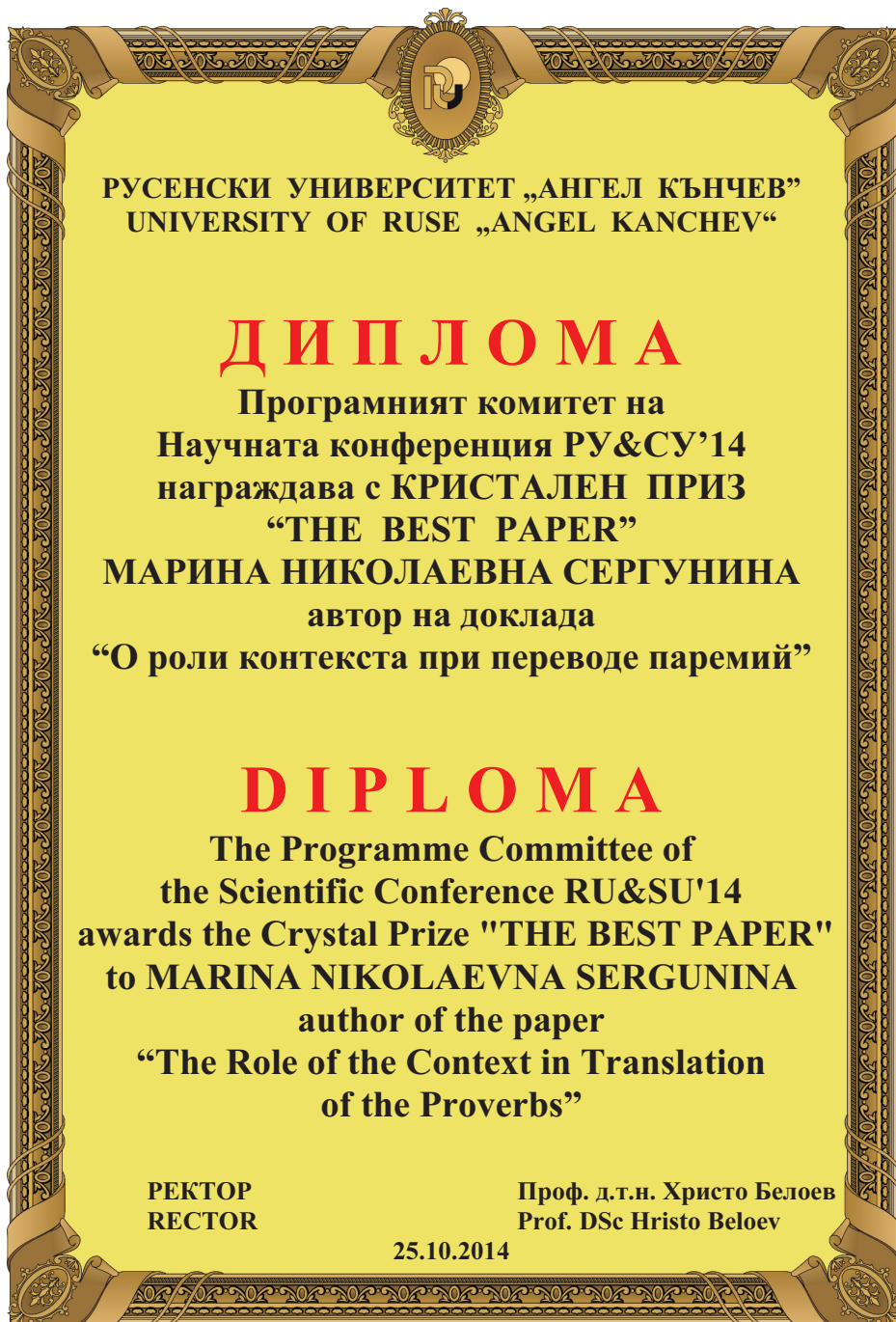
По сложности перевода поговорок и ФЕ занимают одно из первых мест, особенно если это касается близкородственных языков. Т.к. далеко не всегда легко подобрать нужный аналог, особенно если образ, заложенный в ФЕ, не совпадает в языке, на который этот фразеологизм переводится. При переводе поговорок и фразеологических единиц очень важную роль играет контекст, что безусловно необходимо учитывать в переводческой практике, т.к. именно он помогает понять истинное значение устойчивого сочетания с переносным значением. В этом мы убедились и когда писали эту статью, т.к. невозможно понять без окружающего эти поговорки контекста, почему *"два сапога"* превратились в *две капли воды*.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Влахов С. Руски пословици (за изучаващи чужди езици в училища). С., 1999.
- [2] Добровольский Д. Езиковедски изследвания в чест на проф. С. Спасова-Михайлова. С., 2011, с. 182-187
- [3] <http://rbcorpus.com/index2.php>
- [4] Шанский Н. М. Фразеология современного русского языка. М., 1969.

За контакти:

Марина Николаевна Сергунина, Генерално консулство на Русия в гр.Русе
E-mail: filomafe@gmail.com, ruse@cons.russia.bg

25.10.2014

Гранични концепти на дома като фрагмент от българската езикова картина на света

Катажина Попова

Abstract: Border Concepts of House as Part of a Language World View: *Our house is our private space. It gives us a sense of stability and security; it secures us from the dangers of the outer world putting borders around us –threshold, doors, windows, roof and walls. The author of this article aims at revealing culturological code of these borders through language means, indicating the cognitive relations of language with culture and tracking the semantic realization of phrasal units with the constitutive elements of house.*

The research is based on the cognitive approach in linguistics and deals with the border concepts of house as part of the Bulgarian language world view, associated with human spatial way of thinking.

Key words: *cognitive linguistic, culturological code, spatial thinking.*

ВЪВЕДЕНИЕ

Домът, нашето пространство, ни пази от опасностите на външния свят, като слага съответните граници – *праг, врата, прозорци, покрив или стени*.

Авторката на настоящата статия цели да разкрие семантично-културологичния код на тези граници чрез езика, да покаже връзката на езика с културата и да проследи семантичната реализация на фразеологичните единици с граничните компоненти на дома.

Изследването се основава на когнитивния подход в лингвистиката и е насочено към граничните концепти на дома като фрагмент от българската езикова картина на света, свързана с пространственото мислене на човека.

Границата е критична точка, която отделя *orbis exterior* – външния свят, от *orbis interior* – вътрешния свят. Границата също така се определя като нещо преходно, това е неизвестно пространство, нейният статус е несигурен. На границата става обмяна на материя от различни нива на космоса, затова тук се практикуват магии. Някои граници са белязани с невралгични точки.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Човекът гради къща, за да опази своето домашно пространство, и понякога може да бъде или желае да бъде *между четири стени* `без досег с външния свят, на затворено място`. По-голямата преграда е обаче *китайска стена* [книж.] `непреодолима преграда, която пречи за каквито и да било връзки, общуване; пълна изолационност от външно влияние`. Прочутата древна стена, построена през 215 г. пр.н.е., която ограждала Китай откъм Монголия, е била за онова време сериозна пречка, преграда, а свързаният с нея фразеологизъм се използва в българския и в други езици.

Стената като граница без изход може да се използва, за да *притискам/притисна до (о) стената* някого `поставям някого в положение да бъде принуден да признае или да приеме нещо`.

Покривът е горната граница на дома и е същевременно символ на дома – *покрив над (на) главата си* имам (нямам) `собствено жилище или подслон`; *под един покрив* `заедно, в една къща, сграда`.

Стената, прозорецът, покривът, прагът, вратата – това са понятия, които описват различни видове граници в зависимост от функцията им. По принцип границата има за задача да разделя, но тя също така може пространствено да свързва вътрешния ни свят с външния и по този начин се проявява с амбивалентния си характер. Дихотомията на това понятие крие в себе си голям концептуален заряд, който се разкрива в подреждането на пространствения ред. Такава роля изпълняват прозорецът, прагът и вратата. Те като граници на дома ни извеждат от него и ни въвеждат във външния свят. Специфична е границата на прозореца, за да *гледам*

от своето прозорче нещо 'преценявам нещо крайно субективно, само от свое гледище'.

Вратата и прагът са безспорно най-важните части на сградата, дома, жилището, но в славянските култури те са най-невралгичните точки на домашните граници. Вратата е някаква граница, свързана с друга граница – прага. Отваряйки вратата и прекрачвайки прага, ние навлизаме в различни условия на живота, в друго състояние на човешкото съзнание и влизаме при други хора, в друга атмосфера, в друга действителност.

Вратата и прагът, както и прозорецът, символизират преминаване от външния във вътрешния свят и са граници между тези два свята. Във физическо отношение вратата ни предпазва от атмосферни явления, но в духовно отношение тя ни пази от чуждото, от злото, което може да дойде отвън и да наруши нашето щастие и спокойствие. Ето защо входната врата, като главен отвор на дома, се предпазва по различен начин, за да преминава през нея само добра и положителна енергия.

Вратата и прагът са първите граници на дома и се реализират във фразеологията със значение за начало, нещо близко за място и скоро във времето:

от вратата 'при самото влизане, веднага с влизането';

на вратата; на прага 'съвсем близко или непосредствено предстоящо';

пред вратата; пред прага 'за нещо – ще стане, ще настъпи в най-близко бъдеще, съвсем скоро';

пред прага съм на нещо 'в най-скоро време ще ми се случи нещо или ще постигна нещо';

врата във врата съм с някого 'живея съвсем близко до някого, в най-близко съседство с някого'.

Прагът е границата, която можем да преминем или поради различни причини да не преминем:

прекрачвам/прекрача прага на някого или на нещо; престъпвам (престъплям)/престъпля <през> прага, на някого или на нещо 1. 'отивам в дома на някого или някъде, посещавам някого или нещо'. 2. на нещо, 'навлизам в някакво ново положение, състояние';

слагам/сложва крак на прага 'попречвам на някого да командва, да заповядва някъде'.

Но понякога тази граница човек може да прескочи, за да се спаси:

прескочих прага, ще прескоча прага [диал.] 'остана (ще остана) жив след тежка болест, отървах се (ще се отърва) от смърт, от смъртна опасност'.

Преминаването на прага като граница образува значение за богатство:

изтича ми от прага; прелива ми/прелее ми <и> през прага [понякога иронично] 'имотен съм, богат съм, имам много имане'.

Прагът е място, през което често се влиза и излиза, това е границата между дома и външния свят, това е границата, която също така ни пази от външния свят. Невинаги тези, които престъпват прага, са добре дошли, особено когато прекаляват с посещенията си в нашия дом:

бия прага, на някого или на нещо; изтривам/изтрия прага (прагове), на някого или на нещо; изтърквам/изтъркам прага (прагове) на някого или на нещо, престъргвам/престърга праговете, на някого или на нещо; претривам/претрия прага (праговете) на някого или на нещо; протривам/протирия прага, на някого или на нещо 'непрекъснато ходя някъде с цел да измоля, да постигна нещо'.

Като гранична зона прагът е мястото за проява на упоритост, самозабравяне, нахално поведение или възгордяване:

блъсна/чукна ме горния праг, та видях долния; удари ме горния <праг>, та видях долния; чукна ме горния праг, та погледнах долния 'опомням се, след като съм получил заслужено възмездие за нещо (обикн. когато съм се възгордял)'.

Тук прагът получава верикално измерение: горният праг – долният праг, които са противопоставени. Отрицателни конотации със съответната отрицателна семантика излъчва долният праг. Генерира се значение за разобличено възгордяване, т.е движение отгоре надолу. То е образувано по схемата на пространствена аксиологизация от нивото на елементарни семантични опозиции, които се отнасят към най-простите пространствени ориентации на човека: ГОРЕ : ДОЛУ [1: 286–323]. „Сравнително простото противопоставяне на понятията ГОРЕ : ДОЛУ се конкретизира в контраста на горната и долната част на тялото, като ГОРЕ става предимно сакрално” [1:287].

Вертикалното измерение на прага поражда също така и неопределено място: *под праг и над праг* 'навсякъде' (обикн. за нещо, което се среща често, което е в голямо изобилие).

Пространственото разделение присъства и при вратата:

от задната врата; през задната вратичка 'не по общоприетия ред, не както е редно';

влизам/вляза през задната врата [ирон.]; *минавам/мина през задната врата* [ирон.] 'бивам приет да уча, да следвам някъде по незаконен начин, без изпит и класиране'. Прието е да се влиза през главния, централния вход. Задната врата, особено вратичка, поражда негативни асоциации.

Пространственото мислене, характерно за човека като умствена функция, съгласно концепцията на Кант, създава модели на пространствено подреждане в нашата психика, на обществени отношения и на взаимни отношения между човека и света [2]. По този начин възникват понятията за средата и нейните периферии, за което говори румънският философ и културолог Мирча Елиаде: „Примитивните традиционни общности считат своя свят за микрокосмос. Границите на този затворен свят са началото на неизвестна и лишена от форма необятност. От една страна, има пространство, което създава космосът, то е обитавано и организирано, от другата страна, извън това близко и известно пространство се простира тайнствен и страшен свят на демони, ларви, на умрели и чужди – хаос, смърт и нощ” [3:1390].

ФЕ използват ориентационна метафора, изградена върху пространствена ориентация с противопоставяне на ГОРНА ЧАСТ – ДОЛНА ЧАСТ [4: 36-44] и ПРЕДНА СТРАНА – ЗАДНА СТРАНА; ЦЕНТЪР – ПЕРИФЕРИЯ. Пространствените метафори служат не за това да съобщават за пространство, но за да кажат в пространствени категории за нещо друго. В разговорната реч не осъзнаваме метофоричността на пространствените изрази, те са утвърдени езикови метафори. Метафоричността на пространствените изрази силно се влияе от езикови, антропологични и културологични фактори.

Разделението на пространството, неговото оценяване и категоризация пряко кореспондира с теорията за прототипите, създадена през 70-те години на XX век от Елеонора Рош [5], една от основните теории на когнитивна граматика. Според нея прототипът се разбира като идеален, най-добър екземпляр на дадено понятие. Близко до прототипа стои понятието на стереотипа, като тези понятия са размити и няма ярка граница между тях. За част от прототипите или стереотипите много важна е опозицията в обществения макрокосмос: ГОРНА ЧАСТ – ДОЛНА ЧАСТ.

Ярка е също така в езика и културата опозицията СВОЙ : ЧУЖД, като положителният стереотип е свързан със СВОЙ, а отрицателният – с ЧУЖД: *ходя по чужди врати (врата)* 'прехранвам се, препитавам се с работа като ратай';

вися на чужда врата; на чужда врата съм 'прехранвам се, препитавам се с работа като ратай при някого'.

Границата е основно средство, което дава възможност да се отдели чуждото от своето. Човекът строи къща, за да се предпази от агресия, да се защити, но не само за това. Човекът слага граница, за да обозначи къде свършва „моего” и започва

„чуждото“. По този начин мястото в пространството става много важно, тъй като тук настъпва и се усеща промяната.

Посочените пространствени опозиции се включват в определена оценъчна скала и се подлагат от човека на аксиологизация: ГОРНА ЧАСТ - положително, ДОЛНА ЧАСТ – отрицателно. ПРЕДНАТА ЧАСТ - положително, ЗАДНАТА ЧАСТ – отрицателно. СВОЙ – положително, ЧУЖД – отрицателно.

Пространственото поведение се пази в редица утвърдени и вербализирани езикови формули в българската култура. Българското поверие гласи, че човек не трябва да се здрависва или да се прощава през прага, не трябва дори да се стои с един крак на прага. С пространството на прага в миналото са били свързани различни вярвания и суеверия. Смисълът се крие в това, че прагът е невидима граница, която отделя нашето минало от нашето бъдеще. Когато подаваме някаква вещ или ръка през прага, нарушаваме баланса между временното пространство и внасяме неразбория в енергиите. Така провокираме неуспехи или караници. Прагът има конкретно и точно предназначение – той е за преминаване. Той запазва до наши дни своето символично значение като граница – знак на нееднородното пространство.

За значението на прага пише М. Елиаде: „Многобройни обреди се придружават с прекрачване на прага на дома: тук човек се покланя или навежда глава за поздрав. Прагът има свои пазители: богове и духове, които пазят входа както от хорската злоба, така и от силата на демони, внасяща болести“ [6:53].

Пространственият опит има специфично символично измерение. Културното значение на пространството и неговото функциониране намираме в българския фразеологизъм *раздирам/раздера котката <на прага>* ‘искам да събудя страх у някого, да покажа, че ще командвам и няма да търпя да ми се възразява’. ФЕ е запазила стария български обичай младоженецът да разчеква котката *на прага* в деня на сватбата, за да сплаши булката и да ѝ внуши да му се подчинява. Прапрабабите ни са вярвали във всяка поличба и са изпълнявали всичко, което трябва според традицията. Днес това действие би породило в нас недоумение и възмущение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Предложеният анализ, без да претендира за изчерпателност, показва, че в българските фразеологични единици се реализира пространственото измерение на границата, която разкрива пространственото поведение на човека в материалния свят. Това поведение се реализира в семантиката на фразеологизмите не само с дословното си значение, но също така получава и символично измерение, върху което обективното физическо пространство слага свой национален езиково-културен отпечатък. „Времето и пространството са рамките, които затварят в себе си цялата действителност. Ние не можем да разберем нито една реална вещ по друг начин освен само в условия на времето и пространството“ (Cassirer 1981: 131).

Ярки отрицателни конотации със съответната отрицателна семантика и с обществено измерение излъчват *задна врата* и *чужда врата*. Прагът и вратата пряко и конкретно посочват прекъсването на пространствената продължителност. Оттук следва тяхното религиозно значение, тъй като те са били символи на преминаване и същевременно през тях се е осъществявало преминаване.

Ограничените рамки на изследването не позволяват да бъдат анализирани всички ФЕ с гранични компоненти на дома. Бяха интерпретирани най-характерните понятия с цел представянето на концепта *граница* в българската езикова картина на света, свързана с пространственото мислене на човека.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Mielecinski M. Poetyka mitu. Przeł. J. Dancygier, Warszawa, 1983.
- [2] Кант И. Критика на способността за съждение, София, 1993.
- [3] Eliade M., Symbolika środka, Znak, XIII (1961) 10.
- [4] Lakoff G., Johnson M. Metafory w naszym życiu. Warszawa, 1988.
- [5] Rosch E. *Human Categorization*, [w:] N. Warren [red.], Advances in Cross
- [6] Cultural Psychology, Academic press, New York, t. I, 1977.
- [7] Eliade M., Sacrum, mit, historia. Wybór esejów. Warszawa, Państwowy Instytut Wydawniczy, 1974.
- [8] Cassirer E., Esej o człowieku. Przeł. E. Staniewska, Warszawa, 1981.

За контакти:

Доц. д-р Катажина Попова, Катедра "Славянски езици", Департамент по езиково обучение, Университет „Проф. Д-р Асен Златаров“- Бургас, e-mail: katarzyna@abv.bg